

AR C'HORN-BOUD

KANNAD MIZIEK

Kevredigez ar "BLEUN-BRUG"

BREURIEZ AR BREZONEG

en Kerne, Leon ha Treger

(Kendalc'h)

EIL LODENN

Buhe Breuriez ar Brezoneg

I

Petra a c'houlenner digant ar bugel evit e zigemer
en Breuriez ar Brezoneg

Tri dra hepken, tri dra eas hag a c'hell o c'haout holl
vugale Breiz-Izel, a c'houlenn ar Vreuriez digant ar bugel
a fell d'ezan rei d'ezi e hano.

1) PEDI.

Bugel *Breuriez ar Brezoneg* a dle karout Doue dreist
pep tra. Er Vreuriez e vo goulennet digantan lârei e beden-
nou, bep heure ha bep noz, gant kalz a evez ha gant kalz
a feiz;

Tostat alies, bep wech m'her gallo, ouz an dôl zantel
evit goulenn bennoz an Otrou Doue warnan, war e gerent,
war e Vreuriez, war e Vro, war ar re a labour evitan;
pedi ar Werc'hez Vari, « mamm vat ar Vretoned » evit
ma sikouro, hirie c'hoaz, Breiz-Izel evel m'he zikouras
er bla 1871, en eur harz ouz an Alamaned da zont war he
douar;

Pedi ive Erwan, paëron *Breuriez ar Brezoneg*, ha San-
tez Anna, he maërounez, evit goulenn o zikour.

2) BEZA FUR HA SENTUS.

Bugel *Breurie ar Brezoneg* a vo eur skouer evit holl vugale e oad. Red eo e vefe anavezet dre-holl; evit se, e vo fur bepret en Ilis, er skol, er gêr. Ne vo ket klevet o lâret bep seurt komzou lous hag a glevêr alies breman war vuzelloù ar vugale; gwelloc'h c'hoaz, pa glevo ar re-all o lâret gwall gomzou, e raio kement a vo en e c'hal-loud evit ober d'ezo tevel...

Fur en pep lec'h, bugel *Breurie ar Brezoneg* a vo ive aketus da zenti:

Da zenti ouz e gerent, hervez gourc'hemenn an Otrou Doue:

Da dad da vam a enori,
Evit pell amzer ma vevi

da zenti ouz e vistri hag e vestrezed skol; da zenti ouz e veleien;

Da zenti ouz renerien ar Vreurie, pa c'houlennit digantan ober eun dra bennag.

3) LABOURAT.

a) Da gentan, ar bugel a raio eus e wellan evit heuilh an aliou, ar c'huzuilhou a vo roet d'ezan dre vouez « *Arvorig* ». Ober a raio bep wech ar c'henstrivadegou (1); pa vo lennadegou en e barrouz, e kemero peurz enne.

Lenn a raio ive, gant evez, al levriou a vo roet d'ezan evel prizioù; deski a raio gant plijadur istor e vro Breiz-Izel; klask a raio gouzout, gwelloc'h evit ar re all, e genteliou er skol, e gatekiz en Iliz.

Arabad eo e vefe er Vreurie bugale didalvez; n'eus ket eur si all ken vil hag hennez.

b) D'an eil, ar bugel a labouro, pa vo goulennet digantan, evit *Arvorig* hag evit ar Vreurie: — evit *Arvorig*, en eur werzan anezan d'e vignoned ha d'e amezien, hep aon ha hep mez, evel ar bugel-ze, dek vla d'ezan, pinvidik-mor e gerent, hag a ya, er gêr vras elec'h eman o chom, da werzan d'an dud, hep sul goude an ofrennou, ar gazetenn « *La Croix* »;

— Evit ar Vreurie, en eur zigas d'ezi anioù bugale all chomet en dilerc'h. Ar bugel en deus eur garantez vras evit an Otrou Doue a fell d'ezan lakat ar memez karantez en kalon ar re-all; bugel *Breurie ar Brezoneg* a glasko eta, evit ma vo pa roint o ano, grêt vad d'o ene, kalz a vugale-all, ar re holl a welo. Evelse ar Vreurie a gresko, a grenvao ive, muioc'h a vad a vo grêt, ha tamm ha tamm, dre-holl, e-touez ar Vretoned vihan, e vezo muioc'h karet ha muioc'h doujet an Otrou Doue.

Pedi, senti, labourat: setu an tri dra. N'eo ket diês, kuita? Pep bugel, hep poan, a c'hall ober kement-se.

(1) Kenstrivadegou: concours.

II

Eus a belec'h e vo bugale Breurie ar brezoneg

Betek vremen, Breurie ar Brezoneg ne oa anaveet nemet en Bro Dreger. Hirie, al levrig-man a lako anaout anezi, fianz am eus en Breiz-Izel a-bez, hag adalek vremen he doriou a zo digor, ha digor frank, evid an holl Vretoned vihan.

En Breiz-Izel daoust ma 'z eo ar yez ar memez hini, ne vez ket komzet dre-holl en en hevelep stumm, hag eur bugel eus Bro Dreger n'intente ket o komz eur bugel eus Gwened. An dra-ze en deus grêt ranna Breiz-Izel, hervez an doare komz, en peder rann-vro: Bro Leon — Bro Dreger ha Goelo — Bro Gerne — Bro Wened.

En pep rann-vro ez eus savet eur strollad renerien (1) karget eus ar *Bleun-Brug* hag eus *Breurie ar Brezoneg*.

En fin al levrig-man e vo laket betek pelec'h ez a pep rann-vro ha da biou, en pep rann-vro, e vo red skriva evit kement a zell ouz *Breurie ar Brezoneg*.

Dreist da'r pevar strollad renerien ez eus, e Breiz-Izel eur strollad bras, karget da welet ar pez a vo grêt en pep rann-vro ha da rei sklêrijenn hag aliou en de ma vo ezomm.

Evelse *Breurie ar Brezoneg* he devo eur Mestr hag hepken hag e sento outan an holl vistri all. Eun dra red eo kement-se. Eur penn a zo red da gaout. Me gred ne 'z afe ket a-bell eur c'horf ha n'en defe ket a benn.

Evelse, holl vugale *Breurie ar Brezoneg* a vezo roet d'ezo ar memez kuzuilhou; ar memez kenstrivadegou o devo da ober; ar memez prizioù a vo roet d'ezo; bep bla ar re zesketa eus pep rann-vro a vo kaset evit netra da c'houeliou ar *Bleun-Brug* evit en em welet hag ober anaoudegez; en er ger, er memez stumm e vo klasket zila en o c'halonou eur garantez wirion, divent zoken, evit Doue hag evit Breiz.

Ouspenn, kercent ha ma vo gallet, adalek ma vo niverus a-walc'h ar vugale da baëa, gant o c'houmanant, eul lodenn vat eus ar mizou, *Breurie ar Brezoneg* a zavo evito eur gelaouenn nevez, eur gelaouenn skeudennet.

Kement-se, fisianz hon deus, a arruo arôk ma vo pell; da c'hortoz, ar vugale a lenno, e Treger, *Arvorig*; en Leon, *Feiz ha Breiz*, en Gwened, *Dihunamb*. En pep hini eus ar c'helaouennou-se, en *Arvorig*, dreist holl e vo skrivet evito hepken, hep miz, eur bajenn bennag.

III

Pesort rumm bugale a vo en Breurie ar Brezoneg

Darn a zonzj, marteze, peñôs ne vo, en *Breurie ar Bre-*

(1) Comité.

zoneg, digemeret nemet ar vugale a heuilh eur skol gristen. Fazia a reont.

Evel jus, bugale ar skoliou, ar c'holajou, ar c'helendiu kristen a dle beza raktal kaset o hanooiou da rener ar Vreuriezh. Met kement-se n'eo ket a-walc'h. Red eo tizout ive, red eo tizout, dreist holl, bugale ar skollou laik. Muioc'h evit ar re all o deus ezomm da veza zikouret, da veza sklerijennet, da veza adlaket, mar n'emaint ken warnan, war hent ar baradoz, muioc'h a breder, zoken, a gemero ar renerien gant ar vugale man. Ar re a zo war an hent mat n'eus ken da ober evito nemet o dere'hel warnan; ar re, avat, a zo aet war an hent fall evel ma c'hoarvez gant ar re a zo hentchet gant mistri dizouc, diboell, leun o c'halon a gasoni, a zo red o lakat da zont war o c'hiz.

IV

Pe oad eo red da gaout evit beza er Vreuriezh

Evel am eus lâret, Breuriezh ar Brezoneg a zo digor d'ar bôtred ha d'ar merc'hed. Evit mont er Vreuriezh, ez eo red kaout 8 vlâ. A-rôk an oad-ze, spered ar bugel ne vez ket digor a-walc'h evit iñtent ar c'huzuilhou a ve roet d'ezan, nag evit ober al labouriou a ve goulennet digantan.

Ar vugale a vo miret en Breuriezh ar Brezoneg betek m'eo do 14 vlâ achu. Da c'houde, pe arôk zoken, ar Vreuriezh a glasko evito, evel m'hel larin pelloc'h, eur vicher, e c'helint beza enni, mar fell d'ezo chom feal d'ar c'henteliou o do bet, dinéc'h hag evurus.

D'an oad-ze ive, ar bôtred, ar re anezo o do c'hoant, a dremenno raktal, hep gout d'ezo, koulz lâret, en Kevredigezh ar Bleun-Brug, evit beza hepred dalc'het war an hent mat.

V

Petra vo red da baean

Petra roio ar Vreuriezh evit an arc'hant

Evel just, c'hoant hon defe da resev evit netra en Breuriezh ar Brezoneg, an holl vugale. Siouaz, er mare-man, c'houi her goar kerkoulz ha me, an traou a zo ermêz. Ar paper a zo eur priz spountus warnan ha ni, anat eo, a yelo war arôk, dreist-holl dre ar paper.

Red eo eta, goulenn digant ar vugale eur gwenneg bennek. Pegement? Betek hirie, e kouste 16 real; met adalek vremen, evit ma ne vo ket red goude uhelaat ar priz, e kousto 20 real. Gwelloc'h e vo ganimp diskenn, mar bez gallet, evit ne vefe renkout kreski goude.

Petra eo ugent real en de a hirie? Nebeut, a dra zur!

Ma laka ar bugel daou wenneg bep zun a goste, e vano en fin ar blâ, goude paëan e skod, pevar gwennek da bre-nan madigou.

Kement-se eta na vo ket eun abeg evit harz bugel ebet da zont er Vreuriezh. Nag a wech e tispigner arc'hant bras evit nebeut a dra, evit kaout d'ar bugel c'hoariellou, madigou, ha me oar! traou ha ne servijont da netra. Aman e c'houlenner arc'hant bihan evit eun ober bras, evit kas, da benn eul labour ha na 'n eus en Breiz hini all ebet talvoudusoc'h evitan: difenn ar vugale. Piou en defe ar galon da laret ez eo re ger?

Darn, her gout a ran, n'int ket pinvidik bras hag a c'hallfe beza eur bec'h pounner evito lakat er Vreuriezh o bugale, niverus marteze. Ho! ra vezint dinec'h; n'o do nemet lâret d'imp o stad heb aon ha hep mez. Kaout a refomp, fizianz hon deus, Bretoned vadelezes hag a deure-veo paean o skodenn evit o bugale. N'eo ket eur vez beza paour! Hon Zalver en deus hen diskouezet reiz mat.

Breuriezh ar Brezoneg a c'houlenn eta ugent real digant ar vugale a ro d'ei o hano. Hi ive, na-petra 'ta, a roio d'ezo, d'he zro, eun dra bennag. Kalz muioc'h, zoken, he deus sonj da rei evit na resevo.

Gwelit kentoc'h :

1) Da gentan, bep miz e vo kaset da bep bugel, en Treger ha Goelo, « Arvorig »; en Leon ha Kerne « Feiz ha Breiz »; en Gwened, « Dihunamb ». Adalek ma vo savet, ar gelaouen, skeudennet am eus komzet outi arôk, en em gavo gant pep hini eus bugale ar Vreuriezh.

2) Alies epad ar blâ e vo grêt kenstrivadegou ha lennadedou etre ar vugale. Ar re zesketan a vo, bep tro, roet d'ezo bep seurt prizioù kaer (arc'hant — levriou — tôlennou).

3) Eur wech ar blâ, wardro miz maë, e vo savet eur genstrivadeg vras (1). Er blâ-man, ez eus dija unan an danve anezi a zo en Arvorig miz meurzh — hag a vo roet d'ar re her graio mat 1.000 lur brizioù. Evel just, seulvui e vo niverus bugale ar Vreuriezh, seul vui e vo kresket niver ar prizioù.

4) Er parrouzioù e vo enno eun toulladig brao a vugale, e vo savet, gwech an amzer, gouelioù brezonek gant peziou-c'hoari, kanaouennoù prezegennou, hag all. Kureed kalonek, ha n'o deus ket aon 'rak al labour na 'rak ar boan, hag e fell d'in lâret aman d'ezo ma gwellan trugare, o deus prometet mont eus an eil parrouz d'eben, gant o zud yaouank, da ober gouelioù evelse evit dihun dre-holl ar spered breton ha lakat da skedi muioc'h-mui, e-touez ar Bretoned ar feiz kristen.

Ar vugale a vo er Vreuriezh n'o do netra da baean gant ar gouelioù-ze. Gwelloc'h c'hoaz: grêt e vo d'ezo neuze,

(1) Un grand concours.

dirak o c'herent, dirak o mignoned, lenn ha skriva brezoneg hag e vo prizioù adarre d'ar re varrekan.

5) Pa yelo ermêz eus ar Vreuriezh, ar bugel a vo roet d'ezan eun dôlenn a enor. Ganti

a) E c'hanno beza digemeret divezatoc'h e strollad *Bleun-Brug* e rann-vro. Ar re a vo er strollad-ze a vo dibabet e-touez ar bôtred a vo bet en o yaouankiz en *Breuriezh ar Brezoneg* ;

b) E c'hanno beza paëet evit ar pennadoù skrid a gasfe divezatoc'h d'ar c'helaouennou breton.

6) *Breuriezh ar Brezoneg*, evel m'her larin en dervet loden, a zikouro ar vugale da choaz eur vicher evit ma c'hallfont chom fur bepret ha beza evurus.

Gwelit eta! Pehini ac'hanoc'h, lennerien, a gredo lâret breman ez eo re ger goulenn ugent real? Alies e kaver tud hag a sonj ganto ne dlefed morse goulenn arc'hant pa vez evit ober ar vad. A hend all, avat, e tispignont hep sellet, met pa vez evit kreski rouantelezh Doue, pep tra evito a vez bepret re ger.

Ho! na vit ket eus an dud dibenn-ze. Roit d'imp ho vugale. N'ho pezo ket a geun, c'houi hoc'h unan ha, divezatoc'h, ho pugel a lâro d'ec'h e wellan trugare.

VI

Penôs e vevo Breuriezh ar Brezoneg

Evel just, eas eo her gwelet, n'eo ket gant an ugent real a roio pep bugel eo e chomo *Breuriezh ar Brezoneg* en he zav; n'eo ket gant an arc'hant-ze hepken eo e c'hanno lakat moula eur gelaouenn neve, rei prizioù niverus, sevel gouelioù dre-holl ha sikour ar vugale da dibab ar stad a vuhe a zeblanto beza merket da bep hini anezo gant an Otrou Doue.

Red e vo eta kaout zikour eus a lec'h all. Kement-se, fianz am eus, na raio ket diouer en eur Vro evel Breiz.

1) Da gentan, Calloc'h, ar barz brudet, ar barz gwellan en deus betek hirie skrivet en brezoneg, — hag a alian an holl, pegwir e kavan tu, da lenn e levr dispar « War an daoulin » (1) — Calloc'h eta a deu c'hoaz, eus donder e vez, da rei skoazell da *Vreuriezh ar Brezoneg*.

Kement e kario Breiz, kement a c'hoant en doa da welet e Vro digabestr a neve ha diazeet enni he brasan tenzor, ar feiz kristen, ma klaske bepret petra a vije ar gwellan evit he adsevel. Ne gave netra gwelloc'h eget *Breuriezh ar Brezoneg*. Setu ar pezh a skriv: « Pep tra a vezo eas p'hon do goneet ar skol, da lâret eo, ene ar vugale.... Betek vremen, *Breuriezh ar Brezoneg* n'eo anavezet, nemet en Treger hag en Gwened... Red vo hec'h astenn. Ma ve-

(1) Evit e gaout skriva da: M. Y. Drezin, Emgleo Sant Iltud, 4, rue du Château. — C/C. 62-38, Rennes. 7 lur eo.

van me her graio!... Ma ven kouezet arôk (eus ar « front » e skriva kement-man en 1915) re all a zavo hag a raio kement a vo en o galloud evit kas ar menoz-ze da benn. »

Evit astenn *Breuriezh ar Brezoneg*, evit he zikour, e oa e zonj sevel eur gevredigezh neve, hec'h hano « Ar brezoneg beo », hag a vije he labour, dreist-holl, dastum arc'hant. Skrivet e oa gantan reolennoù ar gevredigezh. Ar reolennoù-ze a zo bet kavet e-touez e baperou. Lennet e voent arlene gant gouelioù ar *Bleun-Brug* ; ha raktal, ken mat e voent kavet, e voe hanvet, gant zikour, an Otrou Duparc, eskob Kemper, tri Vreizad kalonek (1), karget da zevl kevredigezh « ar Brezoneg beo » evit kas da benn mennoz ar barz *Bleimor*.

2) D'an eil, hon Breuriezh he devo skoazell digant ar *Bleun-Brug*, digant ar renerien vras ha digant renerien pep rann-vro. Ar *Bleun-Brug* n'hanno ket ober gwelloc'h implij gant e arc'hant; ha kalz muioc'h a dalvezo ar pezh a zispigno e kerr *Breuriezh ar Brezoneg* eged an holl zispignou a c'hallfe ahendall.

Ar wezenn a vir bepred ar stumm a ro d'ez i den pa na ve c'hoaz nemet eur blantenn wevn. Ma fell eta kaout divezatoc'h kristenien vat ha Bretoned diyorfil hag a roio dispont bras o hano da gevredigezh ar « *Bleun-Brug* », ez eo red arôk stumman ar vugale ha skigna en o zouez ar gwir spered kristen.

N'ankouamp ket penôs amzer da zont hon bro a zo er vugale!...

3) *Breuriezh ar Brezoneg* he devo eta arc'hant digant kevredigezh « ar Brezoneg beo » ha digant kevredigezh « ar *Bleun-Brug* », met n'eo ket awalc'h! Seul-vui e ve arc'hant, suel arôkoc'h ez er ha seul-vui a vad a c'heller da ober.

Fisianz hon deus penôs e-touez ar Bretoned hag ar Vrenezad a lenno al levrig-man e vo meur a hini pinvidikoc'h evit ar re-all, muioc'h madeleuz ive ha brasoc'h o c'harante evit Doue hag evit Breiz hag a zigaso da *Vreuriezh ar Brezoneg* eun tammig sikour.

Ma mouez a zo dister... met na rit ket a drouz hag e klevoc'h eur vouez all en goueled ho kalon o lâret d'ec'h goustad :

« Ro, te ive, eun dra bénnag da *Vreuriezh ar Brezoneg*. Na vi ket paouroc'h hag eun ober mat az po grêt... Kement-se a dalvezo d'it, gant pedennoù bugale ar *Vreuriezh*, gwellan bennoz an Otrou Doue. »

Ho! lennerien, na chomit ket bouzar pa glevfet ar vouez-se. Hoc'h aluzenn, n'eus forz pegen dister e c'hanno beza, a vo digemeret gant levenez vras hag anaoudegezh vat. Evit Doue eo! evit kreski en hon bro e rouantelezh; ha n'ankounac'hait ket penôs ez eo bepred gwirion ar gomz en

(1) An Otrou Chaloni Uguen, rener kloerdi bihan Pont-Kroaz; an Otrou Moal, sekretour bras ar *Bleun-Brug* ha rener *Arvorig*; an Otrou Picquenard, medesin en Kemper.

deus lâret: « Ne lezin ket dibae eur werennad dour yen bet roet em hano d'an diwean e-touez ma bugale »! (1)

TERVET LODENN

I

Penôs e vo grêt da dizout
ar vugale evit ma teufont en Breuriez ar Brezoneg

Aman eman an dalc'h! Ar Vreuriez a zo savet! Brema, avat, eo red kaout bugale, ha nann unannig bennag, met, mar vefe gallet, holl vugale Breiz-Izel. Al labour a vo start, zoken evit kaout bugale ar skoliou kristen. Petra vern! Ne vez netra hep poan hag al labour en devez kous-tet ar muian d'an den, en devez ive an dalvoudegez vrasan dirak daoulagad an Ootrou Doue, pa vez gret Evitan.

Evel am eus lâret, eur rener a vo en pep rann-vro evit *Breuriez ar Brezoneg*, unan dibabet e-touez ar re a vo en strollad ar Bleun-Brug. Hini Treger ha hini Leon a vo en fin al levrig-man ha dustu e vezo gallet skrivan d'êzo.

Int a labouro, evel just; labourat a reont dija, met ne vo ket eaz d'êzo tapout dre holl; sikour o deus ezomm.

Ar zikour-ze a c'houlennan diganech aman, lennerien ger. Goulenn a ran, da gentan, digant a Otronez Beleien ober digemer mat d'ar Vreuriez. Int a zo bras o galloud : outo e vo sentet. Ra lârfout eta eur ger evit harpan en o farrouz *Breuriez ar Brezoneg!*

Aliès e vez aon dirak an neventiou. Ar re a lenno al labour-man a welo ne 'z eus en *Breuriez ar Brezoneg* netra gouest da lakat unan bennag da zila.

Goulenn a ran digant ar vistri, digant ar vestrezed-skol kristen lakat raktal er Vreuriez ar vugale a zo fiziet enno. Aman warlerc'h e welint n'o deus netra da goll!

Goulenn a ran, dreist holl, sikour ar Vretoned vat stank c'hoaz, a drugarez Doue, en parrouziou hon bro.

Ho! n'eus forz piou oc'h, n'eus forz en pe parrouz, bras pe vihan, kuzet pe anavezet, emoc'h o chom, skoazellet ac'hanomp!

C'houi hag hoc'h eus en ho yaouankiz, pe breman c'hoaz marteze, bet ar c'hoant da ober eun dra bennag evit an Ootrou Doue, setu evidoc'h eun dizoue mat, evel ma ne gavoc'h ken, da astenn eun tammig e rouantelez!

Ezomm hon eus da gaout en pep parrouz unan hag a deurevo skrivan d'imp, klask d'imp bugale, zikour ac'ha-

(1) Aviel Sante Vaze, X-42.

nomp, en eur ger, beza er barrouz-ze rener *Breuriez ar Brezoneg* (1).

Goût a ran ne blij mui da Vreiziz en em ziskouez. Ar re vat a vez bepret izel a galon. Aman, avat, eo arabad chom d'en em zonzal. Digasit d'imp raktal, ar re ac'hanoc'h, o deus bolante vat, hoc'h ano hag hoc'h adres; ni, neuze, a gaso d'ec'h kelou hag a lâro d'ec'h reiz 'ha sklêr kement ho po da ober.

Na lezit ket hep difenn na zikour bugale ho parrouz, pegwir e zo savet breman eur Vreuriez evito. Ar vad a refet evelse a vo divent, dreist holl mar gallet digas d'imp, niverus, anioiu bugale hag a zo er skoliou laik.

II

Breuriez ar Brezoneg hag ar skol

Ar re o do ar vadelez da zikour ac'hanomp a glevo, en eur gregi dreist holl, pep seurt rêzoniou, evel am eus klevet ma-unan alies a wech.

Unan a lâro: « Me a gas ma bugale d'ar skol da zeski galleg; brezoneg a-walc'h a ouezo bepret: galleg eo en deus ezomm da c'hoût! »

— Ho! ya! ya! ar bugel a vez kaset d'ar skol da zeski galleg; met, hag hel lâret am eus dija, eun dra anat eo hirie — hag an dud gouizieki n'am dislârfont ket war gement-se penôs ar bugel breton a zesk buanoc'h ha gwelloc'h ar galleg ma tesk anezan dre ar brezoneg: « Ar brezoneg eo alc'houe hon spered evel m'eo ar galleg alc'houe spered ar gall. »

— « Kement-se a zo brao, a lâro unan all, met em farrouz n'eus nemet mestri ha mestrezed ha ne ouezont ger brezoneg ebet ».

— Ya! Siouaz, evelse eman kont en meur a lec'h. Penôs ne vefe ket, pegwir ar vistri hag ar vestrezed a zo hirie oc'h ober skol d'ar vugale n'o deus kavet den war o hent evit deski d'êzo ar brezoneg?

Breuriez ar Brezoneg aman c'hoaz a reizo pep tra. En eur rei da anaout d'ar bugel breton kement a zell ouz Breiz, en eur zeski d'ezan lenn ha skriva yez kaer e dud koz, hon Breuriez a raio labour ar vistri. Hag ouzpenn, en doare-ze e tanzeo abenn diwezatoc'h meur a hini eus bugale ar Vreuriez a dalc'ho, fianz hon deus, gant o studi — mistri ha mestrezed hag a c'hall deski ar brezoneg d'ar vugale a vo fiziet enno, pegwir i o-unan o do, epad o yaouankiz, desket mat anezan.

— Mat sur, eme eun trivet, met ar gouarnamant a zo eno ive!

(1) Kalz a gureed, kalz a vistri hag a vestrezed skol a zo krog dija. Trugare d'ezo! Ra vezint heuilhet dre-holl.

— Gwir eo! C'hoant am efe dà laret ma zonzj penn-da-benn diwarbenn kement-se, met ma levr n'eo ket grèt evit-se. Eur ger hepken! Selaouit mat: ya! ar gouarnamant a zo eno, met ne vo, avat, *nemet e keit ha ma karo ar Vretoned!* « An de ma vo intentet mat ganimp talvoudegez ar brezoneg, yez Breiz-Izel, e vo chenchet penn d'ar vaz (1) ».

— « Breman, avat, a laro eur pevare, ma vez er barrouz mistri ha mestrezed skol hag a zesk brezoneg d'ar vugale, ne welan ket da betra servij lakat ar re-man en *Breuzie ar Brezoneg* ».

C'houi, kenvroad ker, a gomz evel eun doktor; ma lezit da laret d'ec'h, koulskoude, penôs er skoliou elec'h e vo desket d'ar bugel ar galleg dre ar brezoneg, ne vo ket bepred desket d'ezan pere eo gwiriou Breiz-Izel, pere he gizioù, pere eo he soniou, petra eo ar Vretoned, petra a rount da Vro Frans, petra a c'houlennon diganti...

He neuze, memez ma ve desket an traou-ze holl d'ezan er skol, ar bugel ne gollo nag e arc'hant nag e boan o tont en *Breuzie ar Brezoneg*, rak houman a heuilho anezan betek e bemzek vlà.

Alies, war ar mèt dreist holl, ar bugel ne vez ken kaset d'ar skol goude e zaouzek vlà. Ezomm a vez anezan; ar bourk a vez re hell; ne zek kèt a-walc'h! Digareou a vez kavet, hag ar bugel a chom er gêr. Petra c'hoarvez neuze?

Da gentan, meur a wech, pa vez deut ermèz ar skol, ar bugel a zilez pep studi... ha pa ya da zoudard, ne oar ken, koulz lâret, na lenn na skrivan. Kement-man n'eo ket eun hunvre. Kavet em eus war ma hent meur a hini.

D'an eil, goude beza labouret epad ar zun er parkou pe war e vicher, ar bugel, arru den yaouank, a fell d'ezan, d'ar zul goude an oferenn, mont, pa ne vez ket pôtr ar ger, d'ar bourk pe marteze en kêr d'ober eur valeadenn, da zansal, da zeski kalz a zroug.

Perak kement-se? O vean n'eo red d'ar re yaouank kemer o flijadur. Ar blijadur-ze ez eont d'he c'hilask pell diouz ar ger ma na vez ket tost evito, er barrouz pe e kichen, eun dra bennag evit o didui, ma n'eus ket desket d'ezan gizioù mat e dud koz hag a gave an tu da dremen joausoc'h amzer, goude ar gousperou, hep mont da redek bro.

Breuzie ar Brezoneg, gant he c'hentrivadegou niverus, gant he lennadegou, gant he c'helaouenn(a raio d'ar bugel lenn ha skrivan bepred hag, elec'h ankounac'haat e talc'ho da zeski bepred ma vez aketus da heuilh an alioù ha da ober an deveriou a vo roet d'ezan.

Ar gouelioù a vo grèt, alies, er parrouzioù, a zalc'ho anean tost d'ar gêr, d'ar zul, hag a ziduo e spered en eur ziskuizan e gorf hag en eur rei d'e ene eun tammig magadurez.

(1) An Otrou Moal, *Arborig*, gouere 1924.

III

Breuzie ar Brezoneg hag amzer da zont ar vugale

Fizians hon eus, evel am eus lâret, penôs e tiwano en liorzou *Breuzie ar Brezoneg*, meur a vleuenn gaeroc'h hag e zibabo an Otrou Doue evitan e-unan. Mez ar bleuniou-ze a vo nebeut diouto. Red eo, zoken, e vefe evelse!... rak mar zo ezomm beleien ha leanezed, diouer a zo ive a dud yaouank, ken pôtr ken merc'hed, divent en o c'halon karante Doue hag ar garante-vro, gouest da veza pennou-tiegezh mat ha da zevel o bugale evel ma eo dleet.

Ha mar 'deo kaer gwelet eur pôtr pe eur plac'h yaouank o trei kein d'ar bed evit mont e-kreiz o gened da veleg pe da leanez, e zeo ive ken kaer all gwelet eun tad hag eur vamm en o galloud evit kas da benn an deveriou merket d'ezo da zeiz o eured, gant an Otrou Doue.

E-touez an deveriou-ze, an hini brasan a zo sevel bugale hag o c'helenn erfad. Ha ma 'z eo ar brasan, an dever-ze a zo ive ar muian poanig hag a ra re alies hirie, siouaz, da dud dimeet, tud digristen, tud digalon, kila...

Nag a boan a ve gant ar bugel epad ma ve c'hoaz war ar varlenn; nag a boan a ve evit e skolia; nag a boan a ve, dreist-holl nag a enkreiz ive, pa ve deut ar c'houlz da zibab evitan eur stad a vuhez.

Yaouank oun ha, koulskoude, ped ha ped gwech dija n'am eus ket klevet mammou o lâret d'in:

— « Ho! nag e oan evurus pa oa bihan ma mab! nag e plije d'in e welet, seder, o vont bemde d'ar skol! Poan am bije, gwir eo, met ma spered a vije dinec'h bras! Breman, avat, pa 'z eo deut ar poent da hentcha anezan 'vit e vuhez a-bez, pebez enkreiz evidon! War be hent e lakat evit ma vo bepred ha fur hag evurus? »

« War be hent?... » Ho! ya eno eman an dalc'h! ha lec'h hoc'h eus, tadou ha mammou kristen, da veza ankeniet. Eur bec'h bras a bouez war ho tioukkoa: eürusted ho pugel er bed man ha ger bed all, zoken, a vez alies etre ho taouarn!...

Pebez levez e vefe evidoc'h kaout neuze kuzul ha beza zikouret! Bezit dinec'h, kerent kristen, kerent Breiz-Izel!

Dalc'hit, herve youl Doue, da zevel bugale niverus! Ar zikour-ze hoc'h eus ezomm outan, ni a deu, gant plijadur ha gant karante vras, d'hen kinnig d'ec'h hirie!

Lakit ho pugel en *Breuzie ar Brezoneg* ha, pa vo deut an de ma renko ho kuitât ha bale e-unan war hent striz ar vuhe, hi a grogo 'n e zorn hag e hentecho erfad!

Ped ha ped e-touez ar Vretoned a ya ermèz ar vro, darn da vartoloded, darn, ar merc'hed dreist holl, da zervicha da gêriou bras Bro-C'hall, o vean ma n'ouzont petra da

ober ahendall! Ha neuze, pell eus o bro, elec'h dastum madou, evel ma oa o zonz, e kollont o yec'hed, o brud vat, gened, kemeret ma veint abred gant ar franmasoned hag a c'houlenn o ene evit paean kement a roont d'ezo.

Poent bras eo eta difenn hon bugale! Poent eo zikour anezo da gaout en o bro kement o do ezomm, evit ma chomint, an darnvuian, da veva ha da vervel en Breiz elec'h ma int ganet.

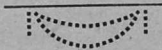
Breuriez ar Brezoneg he deus dija mignoned niverus ha mignoned gwirion e-touez ar re a zo gouest da zikour rei d'ar vugale eur vicher, eur stad e vube, e-touez al labourerien-douar, e-touez an dud a gonverz, etouez ar vedesined, etouez an dud a lezenn, etouez renerien kazetennou kristen Breiz... hag holl a refont, ken lâret o deus dija, kement a vo o galloud, evit rei skoazell d'ar re a zo en penn ar Vreuriez.

Fizians eta, tadou ha mammou! Tri dra a glaskfomp evit ho pugale pa guitafont *Breuriez ar Brezoneg*:

Ma chomint kristenien,
Ma chomint Bretoned,
Ma vezint evurus!

Hon labour a zo bras ha poan hon do, moarvad, met netra hep poan! ha Doue a gar muioc'h hag a vinnig gant mui a garante al labour a goust ker d'ar re her gra evitan!

(*Da heuilh.*)

LE "BLEUN-BRUG"

Le « Bleun-Brug » est une association bretonne catholique qui a pour objet :

a) **En tant que bretonne**, de promouvoir l'idéal breton dans le triple domaine de la littérature, de l'art et de l'économie sociale, — et d'obtenir pour la Bretagne une juste autonomie dans le cadre de la collectivité française.

b) **En tant que catholique**, — de contribuer à rendre à la Bretagne le plein exercice de sa foi traditionnelle.

HOLLVELEN

Pez-c'hoari kaourus etre pevar arvest; o tispak war dro tri c'hant vloaz arôk H.-Z., e bro Arvorig.

NERZVEUR (*astennet e zorn deou war Glazluc'h*)

Breman, Glazluc'h, p'emon krog ennout a-neve,
Vidon da vean faëz, vidon da vean dall,
E santan o tiskenn ennon eur spered all:
Spered an emgannou kaourus, spered an Trec'h.
Kaout a ra d'in a zo ganid stag ouz va brec'h
Eun nerz all uheloch vit nerz an izili;
Kaout a ra d'in ganid eo kresket va beli
Ha va gwir da gomz krenv etouez ar gadourien.
Tevel am eus gallet pa oa torfetourien,
Goude bean warnout tôlet o daouarn louz,
O tenna d'in va daoulagad. Bet on didrouz
Da c'houzanv mez ha poan; met ar c'houlz a zo deut
Da rei da bep-hini bara deus e gont bleud.
Paket e zo ganac'h, va zud, koz Duarded
N'o deus bet em c'hever nemed dislealded
Ha krizder divuzul. Aze 'man an hudour,
Aet a bell zo ganemp e-maëz a enebour,
Savet gant hon roue dreist ar vidisined,
Fiet ennan yec'hed hon zud hag hon loened,
Hag a grede lakât ôza 'n hon gêll-ni
Ar chadenn 'm eus gallet dont a-benn d'he zerri.
Gantan voe prientet honnez vit va staga,
Ar gaou d'am jacha pell, an doare d'am zaga;
Ha digantan 'm eus bet, ne nac'ho ket, m'oarvad;

NERZVEUR (*la main droite étendue sur Glazluc'h*)

Maintenant, Glazluc'h, que j'ai remis la main sur toi, — Bien que je sois fatigué, bien que je sois aveugle, — Je sens descendre en moi un autre esprit: — L'esprit des combats héroïques, l'esprit de la Victoire. — Il me semble qu'avec toi s'attache à mon bras — Une autre force plus élevée que la force des membres; — Il me semble qu'avec toi se sont accrus mon pouvoir — Et mon droit de parler fort au milieu des guerriers. — J'ai pu me taire alors que des malfaiteurs, — Après avoir posé sur toi leurs mains malpropres, — M'arrachaient les yeux. J'ai été silencieux — Pour supporter honte et souffrance; mais le moment est venu — De mesurer à chacun son pain d'après son compte de farine.

Vous avez capturé mes amis, de méchants Noirauds — Qui n'ont eu à mon égard que déloyauté — Et cruauté sans mesure. Là se trouve le magicien, — Que depuis longtemps nous ne traitions plus en ennemi, — Que notre roi avait élevé au-dessus des médecins, — Lui confiant la santé de nos gens et de nos animaux, — Et qui osait faire fabriquer dans notre forge — La chaîne que j'ai pu venir à bout de briser. — C'est lui qui prépara cette chaîne pour m'attacher, — Le mensonge pour m'attirer au loin, la manière de m'attaquer; — Et j'ai reçu de sa main, il ne le niera pas, j'es-

Tremen kant tól kontell vit tenna pep lagad.
Lâret-hu d'in, va zud, pesort gopr a rofet
D'eun den bet ken treitour, ken losk en e dorfed,
Savet en e grizder d'ar bazenn diveza?

AR GELTED (*holl en eur vouez*)

An tan, an tan hepken zo gouezet d'e gastiza.

HILDEO

True, true, tud vad! me n'on bet 'med an dorn;
Kement-se na dalv ket bean tólet er forn.
True, mar deus ennoc'h eun tamm kalon bennak,
Pa n'em eus graet netra 'med war gemenn Karnak!

AR GELTED (*en eur vouez*)

D'an tân an oan spontik a gren rag ar maro!

KARNAK

An dro-man ne ran ket ganid eur potr faro:
Mez am eus evidout, eun hudour, eur c'hoziad,
Hag a zoug ken izel an hano Touraniad;
Ma vijê ket ouzin ar finval difennet,
Da c'henou, m'hen tou d'id, vije buan prennet.

NERZVEUR

Hennez all, ken uhel breman ar gôz gantan,
A zo bet penn-kirriek ha kablus da gentan.
Me garje goût perak eo bet ken didrue
Ouz an hini 'n doa bet espernet e vuhe?

---

père, — Plus de cent coups de couteau pour arracher chaque œil.
— Dites-moi, mes amis, quel salaire donnerez-vous — A un homme
qui fut si perfide et si lâche en son forfa, — Et qui poussa la
craauté à sa dernière limite?

LES CELTES (*tous d'une seule voix*)

Le feu, le feu seul est capable de le châtier.

HILDEO

Pitié, pitié, bonnes gens! moi je n'ai été que la main; — Cela ne
mérite pas d'être jeté à la fournaise. — Pitié, si vous avez en vous
quelque peu de cœur, — Puisque je n'ai rien fait que sur l'ordre
de Karnak!

LES CELTES (*d'une voix*)

Au feu l'agneau craintif, qui tremble devant la mort!

KARNAK

Cette fois-ci je ne te loue pas de ta fierté: — Je suis honteux pour
toi, un magicien, un vieillard, — Qui portes si bas le nom de Tou-
raniens; — Si je n'étais dans l'impossibilité de remuer, — Ta bouche,
je te le jure, serait promptement close.

NERZVEUR

Cet autre, qui a maintenant le verbe si haut, — A été la pre-
mière cause et le premier coupable. — Je voudrais savoir pourquoi
il a été si impitoyable — Envers celui qui lui avait fait grâce de
la vie.

KARNAK

Tanfoeltr espern n'am eus-me klasket diganid:
Te rae da c'hiz pa vijes krog en tu gonid,
Me 'm eus graet va hini p'emou deat war c'houre.
Bremân, digouet d'id an tu krenv adarre,
Gra d'in vel ma kiri; me zo prest da vervel
Diglemm, eürus zoken: rak va lagad a wel,
Hag a welo keit ha ma tale'ho sklêrijenn,
Eun dremm kuzet ouzid, dremm skedus Hollvelen.

HOLLVELEN (*drouk enni*)

Ne baro ket a-bell warnon da lagad du:
Hep dale 'vi trôet en eun dornad ludu.

AR GELTED ALL

D'an tan an daou zuârd, d'an tan ar vourrevien!

NERZVEUR

Ar varn a zo douget: evel torfetourien
E tle mervel an dud digalon ha direiz.
M'o dijê bet dalc'het an eunder en o c'hreiz,
Stourmet evel ma stourm « mibien doue Dana »,
O dijê bet ganemp enor an dibenna;
O c'hloppennou, gwisket en arc'hant hag en aour,
Miret en arc'h granna dindan tôenn ar c'haour,
Vije deut da vean, en amzeriou da zont,
Skouer ha kentel padus d'ar gadourien dispont.
Met, o vean n'eus bet enne 'med fallente,
Ne bleustro birviken zonzj ar re veo gante:

KARNAK

Moi, je ne t'ai demandé aucune espèce de grâce: — Tu agissais
à ta guise quand tu tenais le côté gagnant, — J'ai agi de même quand
j'ai pris le dessus. — Maintenant que tu as obtenu de nouveau
l'avantage, — Traite-moi comme il te plaira; je suis prêt à mourir
— Sans me plaindre, heureux même: car mon œil voit, —
Et verra tant qu'il conservera la lumière, — Un visage caché pour
toi, l'éclatant visage d'Hollvelen.

HOLLVELEN (*avec colère*)

Ton œil noir ne se posera pas longtemps sur moi: — Sans tarder
tu seras changé en une poignée de cendre.

LES AUTRES CELTES

Au feu les deux Noirauds, au feu les bourreaux!

NERZVEUR

La sentence est rendue: c'est en malfaiteurs — Que doivent mourir
les hommes sans cœur et sans justice. — S'ils avaient conservé
la droiture en leur sein, — Combattu comme le font les « fils du
dieu de Dana », (1) Nous leur aurions accordé l'honneur de la
décapitation; — Leurs crânes, décorés d'argent et d'or, — Gardés
dans le plus beau coffre sous le toit du héros, — Seraient devenus
dans les temps à venir — Un exemple et une leçon durables pour
les guerriers sans peur. — Mais, puisqu'il n'y a eu en eux que
méchanceté, — Le souvenir des vivants ne les évoquera jamais: —

(1) « Fils du dieu de Dana », titre que se donnaient les Celtes.

Ô fouldrenn a c'haïo da goll mesk an douar,
Hag o envor, da heul ar vogedenn glouar,
Gwentet gand an ankwa kouls ha gand an avel,
A dec'ho kwit dindan ar goabrenn da vervel.
Pa n'on ken evit stourm nag evit 'n em difenn,
Ne vern ket petra ri ganin pe gant va fenn.
Me vo buan ankouaet, met ankouaat ne rin ket,
Forz pelec'h na pegeit vo va ludu strinket,
An dremm koant dudius aet ken don em c'halon
Aboe m'eo koueet sell he lagad glaz warnon.

HOLLVELEN (*gant dispriz*)

Mall am eus da welet an tan 'n e garante:
Ar sort tud-man zo mez bean karet gante.

AR GELTED ALL

Tan d'an Duarded losk, tan d'an amprevaned!

NERZVEUR

Ya: da vervel dre dan int bet ganac'h barnet.
Ra vint tolet eta, liammet stard, en beo,
Ha c'houezet eun tantad warne tre bars ar c'heo,
Evit ma vo devet war eun hevelep tro
Kement hallfe derc'hel koun hag envor o bro.
Pinvidigeziou-man a c'houzon zo aze;
Hogen, pa n'int ket bet goneet dre gleze,

Leur poussière ira se perdre parmi la terre, — Et leur mémoire,
à la suite de la tiède fumée, — Emportée par l'oubli autant que
par le vent, — S'enfuira sous la nuée pour y mourir.

KARNAK

Puisque je ne peux plus résister, ni me défendre, — Peu im-
porte ce que tu feras de moi ou de ma tête. — Moi je serai vite
oublié, mais je n'oublierai pas. — En quelque lieu et si loin que
ma cendre soit lancée, — Le visage admirablement beau qui m'est
entré si avant dans le cœur — Depuis qu'est tombé sur moi le
regard de son œil bleu.

HOLLVELEN (*avec mépris*)

J'ai hâte de voir mettre le feu à son amour: — C'est une honte
d'être aimée de gens pareils.

LES AUTRES CELTES

Au feu les lâches Noirauds, au feu les bêtes nuisibles!

NERZVEUR

Oui: vous les avez condamnés à mourir par le feu. — Qu'ils
soient donc jetés, solidement liés, tout vivants, — Et qu'un bûcher
soit sur eux allumé à l'intérieur de la grotte, — Pour que soit
en même temps consumé — Tout ce qui pourrait rappeler le passé
ou le souvenir de leur pays. — Je sais qu'il y a là, des richesses
immenses; — Mais, comme elles n'ont pas été gagnées par le glaive,

